

УДК 338.43:330.33.005

Матковський П.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ВИДИ, ОБ'ЄКТИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано походження організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Визначено, що вихідною позицією в їх розподілі було закладено існуючі три форми власності та їх рівноправність. Поділ сільськогосподарських підприємств охарактеризовано за формою власності, видом підприємства та об'єктом організаційно-правової форми: Товариство з обмеженою відповідальністю визначено на основі організаційно-правової форми (форма власності – змішана, вид підприємства – інші, об'єкт – господарське товариство); виробничі кооперативи (форма власності – приватна, вид підприємства – приватне, об'єкт – кооператив).

Ключові слова: організаційно-правові форми, види підприємств, аграрний сектор економіки, Господарський кодекс України, агрохолдинги, кооперативи.

ВИДЫ, ОБЪЕКТЫ И ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ФОРМЫ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Матковский П.Е.

Обоснованно происхождение организационно-правовых форм сельскохозяйственных предприятий. Определено, что исходной позицией в их распределении были заложены существующие три формы собственности и их равноправие. Разделение сельскохозяйственных предприятий охарактеризованы по форме собственности, виду предприятия и объекту организационно-правовой формы. Общество с ограниченной ответственностью определено на основе организационно-правовой формы (форма собственности – смешанная, вид предприятия – другие, объект – хозяйственное общество); производственные кооперативы (форма собственности – частная, вид предприятия – частное, объект – кооператив).

Ключевые слова: организационно-правовые формы, виды предприятий, аграрный сектор, Хозяйственный кодекс Украины, агрохолдинги, кооперативы.

TYPES, OBJECTS AND ORGANIZATIONAL LEGAL FORMS OF ENTERPRISE IN AGRICULTURAL

Matkovsky P.

The origin of organizational and legal forms of agricultural enterprises is substantiated. It is determined that the existing position in their distribution was laid on the existing three forms of ownership and their equality. The division of agricultural enterprises is characterized by the form of ownership, the type of enterprise and the object of the organizational-legal form: state-owned enterprises (ownership form – state, type of enterprise – state, object – enterprise); private enterprises and farms (ownership – private, type of enterprise – private, object – enterprise); business partnerships – this is not an organizational and legal form, as noted in the statistical collections and their object, which includes organizational and legal forms. For example, a limited liability company is an organizational and legal form (the form of ownership is mixed, the type of the enterprise is the other, the object is the economic society); production cooperatives (ownership – private, type of enterprise – private, object – cooperative).

Keywords: organizational and legal forms, types of enterprises, agrarian sector of economy, economic code of Ukraine, agroholdings, cooperatives.

Постановка проблеми. Внаслідок аграрної реформи, роздержавлення і приватизації майнового та земельного фонду колишніх колгоспів, аграрний сектор економіки України трансформувався і відбулися зміни. Значною мірою на їх успіх здійснив вплив Указ Президента України від 03.12.1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення рефор-

мування аграрного сектора економіки». Першим пунктом цього указу визначено: «реформування протягом грудня 1999 – квітня 2000 року колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно» [1]. Термін часу в чотири місяці, який прописаний в указі для поділу всіх колективних господарств, та низка інших факто-

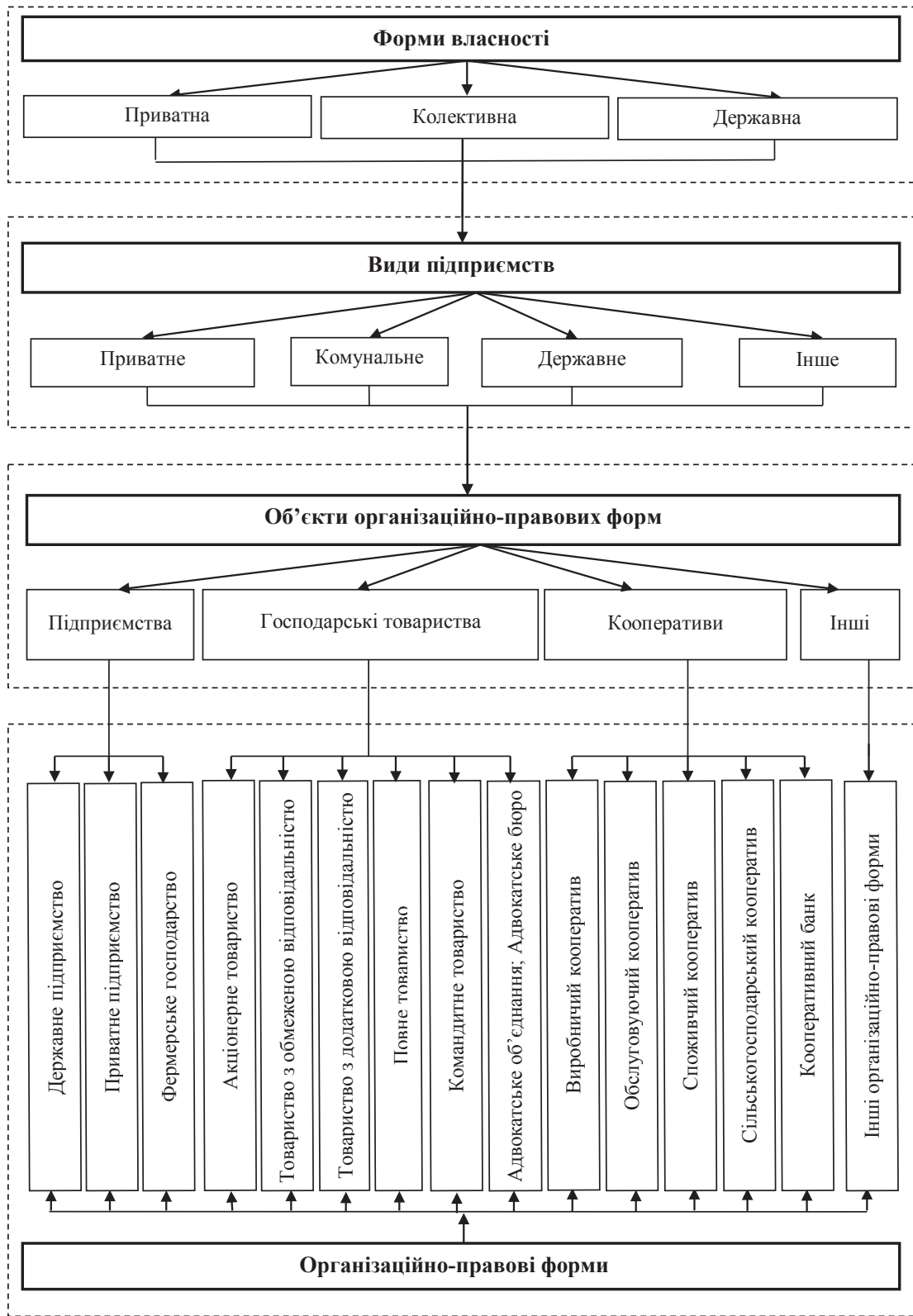

Рис. 1. Походження організаційно-правових форм господарювання

рів надзвичайно ускладнили досить важливе завдання збереження цілісності майнового фонду, без якого праця селян на розпайованих сільськогосподарських угіддях, як показав досвід, стала надто важкою та низькорентабельною. З часом утворились нові організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств, до числа розпорядників кінцевими результатами діяльності яких увійшло менше ніж один відсоток власників сільськогосподарських угідь. При цьому частка використовуваних новими агроформуваннями (взятих в оренду від селян) земель складає понад половину (57%) сільськогосподарських угідь України станом на 01.01.2016 р. [2].

Тобто більшу частку земель аграрного сектору економіки України обробляють сільськогосподарські підприємства. Їх поділ можна класифікувати за видами (в залежності від форми власності та їх комбінації між собою) та організаційно-правовими формами (тобто такими формами організації, які узаконені, тому, власне, правовими).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів у процесі власного дослідження сільськогосподарських підприємств розглядають їх через призму організаційно-правових форм господарювання. Узаконення організаційно-правових форм господарювання сільськогосподарських підприємств міститься в Господарському кодексі України [3], класифікаторі організаційно-правових форм господарювання [4], тощо. Дослідженням цих понять приділяли увагу такі науковці як: Г.В. Черевко [5], А.С. Данкевич [6], А. Мартин [7] та ін. Однак малодослідженям залишається походження цих форм, причини їх формування в юридичній та економічній площинах.

Формулювання цілей статті. Виклад статті має на меті обґрунтування взаємозв'язку між видами, об'єктами та організаційно-правовими формами сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. На рисунку 1 нами запропоновано власне бачення походження організаційно-правових форм та їх взаємозв'язок із формами власності. Якщо до незалежності України не було приватної форми власності, згідно статті 4 Закону союзу радянських соціалістичних республік: «Власність в СРСР виступає у формі власності радянських громадян, колективної і державної власності» [8], то вже перед ухваленням незалежності України (7.02.1991 р.) було прийнято Закон України «Про власність», в якому редакція статті 2 була наступною: «Власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна. Всі форми власності є рівноправними» [9]. Поділ на види підприємств ґрунтується на цій ноті права. Це стосується не тільки земельного, а й майнового фонду підприємства аграрного сектору економіки.

В подальшому на основі приватної, колективної та державної форм власності та їх комбінацій утворюються види підприємств, на основі видів – утворюються об'єкти організаційно-правових форм, кожен з яких включає певну групу організаційно-правових форм господарювання, що добре видно на рисунку 1.

Згідно Господарського кодексу України, статті 63 підприємства можуть набувати таких видів та організаційних форм (рис. 1):

1. Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

– приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

– підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

– комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

– державне підприємство, що діє на основі державної власності;

– підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

– спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва [3].

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом: унітарні та корпоративні.

Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

До приватних об'єктів організаційно-правових форм належать приватні підприємства та фермерські господарства (рис. 1).

Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи [3].

Фермерське господарство є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції [3]. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом, угодою).

До об'єктів інших організаційно-правових форм належить: підприємство з іноземними інвестиціями та іноземне підприємство. Що ж стосується сільськогосподарських підприємств, то до цього виду організаційно-правових форм належать міжгосподарські аграрні формування.

На початок 2017 р. в Україні функціонувало 45558 сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, в тому числі 6967 господарських товариств, 3215 приватні підприємства, 448 кооперативи, 34137 фермерських господарств, 199 державних підприємств, 592 підприємств інших форм господарювання [10].

Доцільно спочатку розрахувати сукупну вартість ресурсів, якими забезпечені агроформування. Відповідний розрахунок допоможе побудувати дієву модель розвитку сільськогосподарського підприємства і визначитися з потенційними джерелами надходження ресурсів.

Дані рисунку 2 [11] свідчать про те, що на сучасному етапі державні сільськогосподарські підприємства не фінансуються на необхідному рівні. Фермерські господарства аналогічно не мають значних коштів для повного забезпечення себе необхідними джерелами.

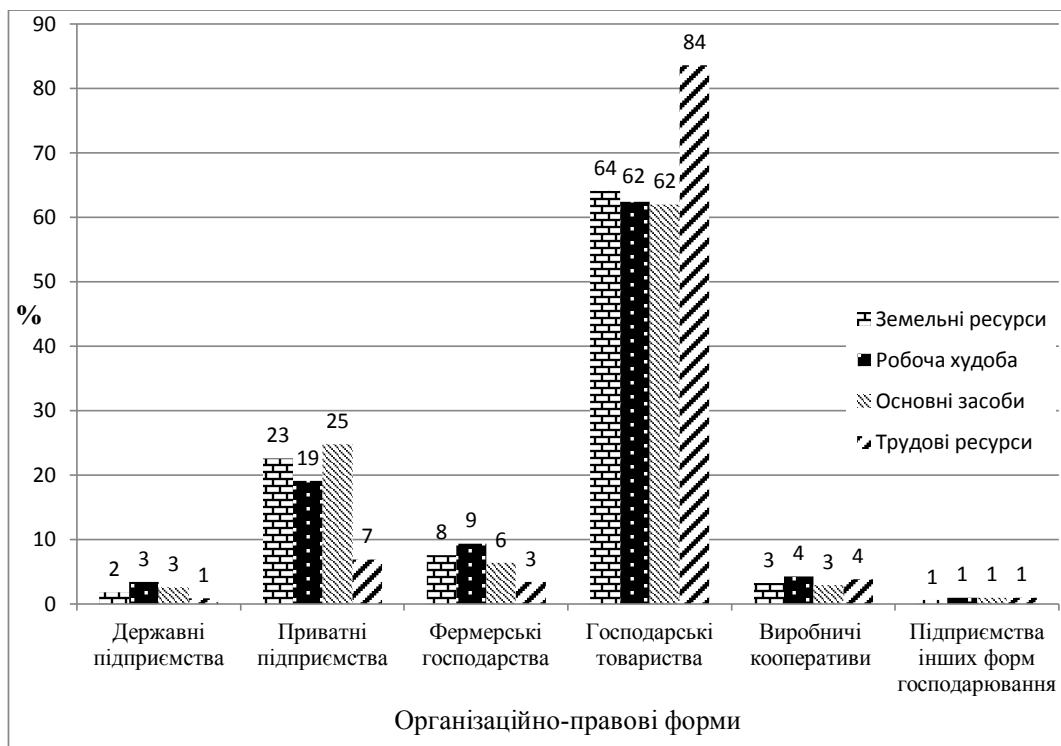

Рис. 2. Сукупні ресурси сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області різних організаційно-правових форм за 2017 р.

Аналіз структури сукупних ресурсів сільськогосподарських підприємств різних форм власності представлений на рисунку 2 [11].

Така ситуація відмічається й щодо виробничим кооперативам. Виключно господарські товариства забезпечені більш ніж на 60% ресурсами, що дозволяє їм здійснювати безперервний процес виробництва, однак стверджувати, що саме вони достатньо забезпечені ресурсами не можливо, а значить ми можемо констатувати про нестачу ресурсів, яка може бути компенсована лише за рахунок активної виробничої та фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Здійснений поділ сільськогосподарських підприємств можна охарактеризувати за формою власності, видом підприємства та об'єктом організаційно-правової форми:

- державні підприємства (форма власності – державна, вид підприємства – державне, об'єкт – підприємство);

- приватні підприємства та фермерські господарства (форма власності – приватна, вид підприємства – приватне, об'єкт – підприємство);

- господарські товариства – це не організаційно-правова форма, а їхній об'єкт, який включає організаційно-правові форми. Наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю – це організаційно-правова форма (форма власності – змішана, вид підприємства – інші, об'єкт – господарське товариство);

- виробничі кооперативи (форма власності – приватна (власність кооперативу), вид підприємства – приватне, об'єкт – кооператив);

- підприємства інших форм господарювання (форма власності – змішана, вид підприємства – інші, об'єкт – інші).

Позитивна динаміка забезпеченості необхідними ресурсами для розширеного відтворення господарських товариств потребує їх детальнішого аналізу в подальших дослідженнях.

1. Указ Президента України від 03.12.1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>

2. Статистичний збірник: Сільське господарство України за 2017 р. URL: http://agroua.net/statistics/Статистичний_збірник/сільське_господарство_України,_с._63.

3. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>

4. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання. URL: <https://zkg.ua/klasifikator-orhanizatsijno-pravovuyh-form-hospodaryuvannya-korpfh/>

5. Черевко Г.В. Агрохолдинги як нові організаційно-правові форми крупно товарного господарювання в агробізнесі України. Аграрна економіка. 2012. Т. 5. № 1–2. С. 36–42.

6. Данкевич А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів. Економіка АПК. 2011. № 5. С. 139–147.

7. Мартин А. Захист економічної конкуренції у сільськогосподарському землекористуванні: переваги і недоліки агрохолдингів. Землепорядний вісник. 2010. № 8. С. 26–32.

8. Закон союзу радянських соціалістичних республік. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1305400-90>

9. Закон України «Про власність» від 07.02.1991. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12>

10. Український клуб аграрного бізнесу. Види сільськогосподарських підприємств в Україні. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pidpriemstv_y_ukraini
11. Статистичний щорічник України за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_ukraina2017.pdf

E-mail: petromatkovskyy@gmail.com